

Bestevaar van Wageningen: richtingen voor nader onderzoek

Wes Holleman

Inleiding

1. Ik heb een essay gepubliceerd over een verzameling drinkliedjes, waaronder de *Generaal Van Everdingen*.¹ Daarin wordt een verband gelegd met een verzameling signaalrijmen op het trompetsignaal DRAF.² Twee ervan vertonen een grote onderlinge verwantschap: de *Bestevaar van Wageningen* en de *Luitenant Van Everdingen*.

Bestevaar van Wageningen [dan wel: Luitenant van Everdingen]
Zou eens over een slootje springen,
Maar hij viel er inne [dan wel: Viel er midden-inne]

2. De eerste twee versregels van deze signaalrijmen (en van de drinkliedjes) beantwoorden aan een zelfde constructievoorschrift: vier trocheeën, waarvan de vierde met het eindrijm *ingen. [Van de signaalrijmen *Bestevaar van Wageningen* en *Luitenant Van Everdingen* heeft ook de derde versregel (weliswaar slechts drie trocheeën maar) het eindrijm *ingen.]

Vraagstellingen en hypothesen voor nader onderzoek

3. Vraagstelling I: Sinds wanneer is het militaire trompetsignaal Draf (nr. 154) in gebruik en bij welke (binnen- of buitenlandse) militaire organisaties?

4. Vraagstelling II: Wat is de muzikale herkomst van de eerste vier maten van dit trompetsignaal (c.q. trommelsignaal)? Zijn er oudere muziekstukken of liedjes bekend die de zelfde melodie hebben?

5. Hypothese II.A: Is er ooit een Hongaars volksliedje en/of -dansje geweest, ouder dan de *szárdás* van Liszt, dat in West-Europa zodanige bekendheid genoot dat men kon besluiten daarop de eerste vier maten van dit trompet- of trommelsignaal te baseren? In hoeverre kunnen we dan aan de *Ungaresca* denken? Het is de Hongaarse versie van de *Branle*, een loopedans anno 1600. De musici plachten het tempo gaandeweg op te voeren. Zie de volgende mogelijke bronnen:

- a) Een zestiende- of zeventiende-eeuws Hongaars volksliedje *Nosza hajdú, furge varjú*. Het gaat over de Hajdu's, een vrijgevochten volk van veedrijvers en huursoldaten. Beluister Mandel Quartet (1992), Gandharvák (2016).
- b) Muziek en dans uit de *Ungaresca*-traditie (hoge cultuur) of *Hajdu*-traditie (lage cultuur) in de West-Europese Renaissance (Kürti 1983), die indertijd verbreid is door Jacob Paix (beluister Camerata Hongarica, 2015), maar ook door straatmuzikanten (beluister Ensemble Anonymus, 1995).
- c) Muziekbundel *Liber Primus Leviorum Carminum* (1571). Uitgave Pierre Phalèse te Antwerpen. Bijvoorbeeld de *Branle Ungaresca* (een loopedans) in de partituur die is opgenomen in *Ungaresca* (z.j.) of bij Dos Amigos (2019). Beluister ook de vierde *branle* in *Capella Sancti Michaelis* (2009).
- d) Muziekbundel *Il Primo Libro di Balli* (1578). Uitgave Giorgio Mainerio te Venetië. Bijvoorbeeld de partituur van de *Ungaresca*, nr. 14, opgenomen in *Ungaresca* (z.j.). Beluister ook Ulsamer Collegium (1985).

>>> 6. Hypothese II.B >>>

¹ Holleman (2023a)

² Voorschrift (1932), nr. 54

6. Hypothese II.B: Wat de eerste twee versregels betreft, beantwoorden de beide signaalrijmen aan de grondvorm *Lijntjes oven is bestoven*.³

7. Vraagstelling III: Wat is de tekstuele herkomst van de signaalrijmen *Bestevaar van Wageningen* en *Luitenant Van Everdingen*? Zijn er oudere liedjes bekend die verwante tekst hebben of aan verwante constructievoorschriften beantwoorden?

8. Hypothese III.A: Wat het eindrijm *ingen betreft, valt bijvoorbeeld te denken aan:
= Gerard van Velsen:⁴ (...) / Hoor toe ick sal't u **singen** / (...) / 't Sijn also wonderlijke **dingen**
= Antwerps liedboek:⁵ [Kom en] laet ons vrolic **springen**, (...) **singhen**, (...) **bringen**, (...) (corte)**linghe**

9. Vraagstelling IV: Wat is de thematische herkomst van de signaalrijmen *Bestevaar van Wageningen* en *Luitenant Van Everdingen*?

10. Hypothese IV.A: De beide liedteksten verwijzen naar de moord op graaf Floris V, Heer van Naerdingerland (1296). Zie de Rijkroniek van Melis Stoke:⁶ de Naerdingers staan op het punt hun Heer te bevrijden, doch de samenzweerders verkiezen dan hun gevangene ter plekke te doden. En op het moment suprême:⁷

[Gheraert van Velsen ...]
"trechte tsweert ende wilde slaen den grave,
die hem [poogde] tontgane.
Hi waende dat tpaerdekijn **springhen soude**
over den vliet; ende (...)
viel dat paert al metten grave
in den sloot. Gheraert sat ave,
ghetrect sweerts, ende ghinken slaen.
Die grave ne conste niet ontgaen,
want hi ant paert was ghebonden.

11. Hypothese IV.B: Is er ooit een liedje geweest in de volgende trant?

Hoor mij toe, ik zal u zingen
Van de Heer van Naeredingen,
Want hij viel er inne.
D' hoge Heer van Naeredingen
Zou eens over een slootje springen:
Viel er midden-inne.

Literatuurverwijzingen

Antwerps Liedboek (2001). Url: https://www.dbnl.org/tekst/_ant001antw01_01/
Burgers, J.W.J. (2004). *Rijkroniek van Holland (366-1305) door een anonieme auteur en Melis Stoke*. Den Haag: Instituut voor Nederlandse Geschiedenis. Url: <http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/rijkmroniek/#page=0&accessor=toc&view=homePane>

³ Lijntjes over is bestoven (z.j.). Zie ook Geerdink (2015, 64-65) en Phalèse (1574 nr. 92);
Url: https://www.cpd.org/wiki/images/2/26/Regnes-Le_berger_et_la_berg%C3%A8re.pdf

⁴ Stoke, Melis (1591, folio 101); Wie wil ho(o)ren een nieu liet (z.j.); ook in: Van der Graft (1904) p. 48f

⁵ Antwerps Liedboek (2001), nr.188

⁶ Burgers (2004, 6272-6314)

⁷ op.cit. 6297-6305

- Camerata Hongarica (2015). *Late Renaissance Dances in Hungary*. Spotify: nr. 6 [Heyduck Dances] en nr. 8 [Ungaresca, arr. Jacob Paix (1556 - circa 1623)]
- Capella Sancti Michaelis en Currende Consort (2009). Branle de Bourgoigne, Branle de Champagne, Branle 6, Ungaresca, Saltarello. In: *Masters from Flanders: Polyphony from the 15th & 16th century Vol. IV*. Url in [Merlin] WMO: <https://www.youtube.com/watch?v=eTdmAq5IEyU>
- Dos Amigos Homepage (2019). *9 Branles de Bourgogne (Phalèse)*. Url: <https://www.dosamigos-homepage.nl/wordpress-en/solo-renaissance/pierre-phalese/9-branles-de-bourgogne-phalese/>
- Ensemble Anonymus (1995). Ungaresca. In: *A La Via!, Street music from the 13th to the 16th century*. Url: https://www.youtube.com/watch?v=wwO4M-iiuBY&list=RDzy1tNaLb_Qs&index=2
- Gandharvák (2016). *Old Hungarian Dances*. In: de CD 'Varázs' van Gandharvák. Url: <https://www.youtube.com/watch?v=LdCQIJeVyvE>
- Geerdink-Schaftenaar, M.E. (2015). *Marsen en Signalen voor de Staatse Infanterie tijdens de 80-jarige oorlog*. Uitgave van de Vereniging 'Wassenbergh'. Url: <https://docplayer.nl/106827398-Marsen-en-signalen-staatse-infanterie.html> > Download Document.
- Graft, C.C. van de (1904). *Middelnederlandsche historieliedereren*. Academisch proefschrift UvA. Url: <https://docplayer.nl/56040159-Middelnederlandsche-historieliedereren.html>; https://www.dbnl.org/tekst/graf001midd01_01/graf001midd01_01_0006.php
- Holleman, J.W. (2023a). *Generaal van Everdingen: een drinkliedje (II)*. Url: <https://www.onderwijsethiek.nl/wp-content/uploads/2023/02/Generaal-Van-Everdingen-een-drinkliedje-ii>
- Il Primo Libro di Balli* (1578). Uitgave Giorgio Mainerio te Venetië.
- Kürti, László (1983). The Ungaresca and Heyduck Music and Dance Tradition of Renaissance Europe. *The Sixteenth Century Journal* 14:1, 63-104. Url: https://www.researchgate.net/publication/274796128_The_Ungaresca_and_Heyduck_Music_and_Dance_Tradition_of_Renaissance_Europe
- Liber Primus Leviorum Carminum* (1571). Uitgave Pierre Phalèse te Antwerpen.
- Lijntjes oven is bestoven*. Url: <https://www.liederenbank.nl/resultaatlijst.php?zoek=5306&actie=melodienorm&sorteer=jaar&lan=nl>
- Mandel Quartet (1992). *Hajdú Song and Dance: Nosza hajdú, firge varjú, Ungaresca*. In: 500 Years' Hungarian Music [Hungaroton Records]. Url: https://www.youtube.com/watch?v=BtrI_JJ9wA
- Phalèse, Pierre (1574). *La fleur des chansons à 3 parties*. Uitgave Pierre Phalèse te Leuven.
- Stoke, Melis (1591). *Hollandtsche Riim-Kroniik*. Met een voorwoord van Jan van der Does en met het historielied over de moord op Floris V in een bijlage. Url: https://books.google.nl/books?id=ZQMUA AAAQAAJ&lr&as_brr=1&hl=nl&pg=PT5#v=onepage&q&f=false
- Ulsamer Collegium (1985). Mainerio: Ungaresca – Saltarello. In: *Terpsichore: Renaissance and Early Baroque Dance Music*. Url: https://www.youtube.com/watch?v=1JM_CDx9eU
- Ungaresca* (z.a., z.j.). In: Wikipedia (nl). Url: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Ungaresca>
- Voorschrift Trompetsignalen voor wielrijders, cavalerie en bereden artillerie* (KMA 1932, voortbouwend op de Trompetsignalen Cavalerie uit 1917). Url: <https://www.militaireruitersport.nl/newsflash/newsflash.php?id=463> > “klik hier voor het Voorschrift”
- Wie wil ho(o)ren een nieu liet*. History liedt van Graef Floris ende Geraert van Velsen. In: Nederlandse Liederbank. Url: <https://www.liederenbank.nl/resultaatlijst.php?zoekveld=gerard+van+velsen&submit=zoek&enof=EN&zoekop=titellied&sorteer=jaar&lan=nl&wc=true>